

De fabriek deelde de lakens uit en de kerk de dekens

REPORTAGE Ze woonden best leuk in Utrecht, Maarten van Riel (42), zijn vrouw en hun twee kinderen. Maar toch trok Tilburg, waar hij opgroeide. Daar waren de kerktorens en fabriekspijpen kantoor-kolossen geworden. Hij wilde weten waarom.

Herman Veenhof
Tilburg

■ Maarten van Riel (lang, bril, baard) wacht me op in zijn auto. Hij is historicus, was assistent van hoogleraar geschiedenis Beatrice de Graaf en werkt nu bij Saricon, een bedrijf dat 'ontploffbare oorlogsresten' in kaart brengt. Als student was hij taxichauffeur, maar deze rondrit door Tilburg is gratis. *Het verdriet van Tilburg*, zoals de titel van zijn boek luidt, is gelaagd. 'Het gaat over de stad, mijn familie en mij', zegt hij. Hij wilde weten hoe de wolindustrie en de kerken zo lang konden domineren en vanaf de jaren zestig zo snel ten onder gingen. Hij wilde weten waarom zijn opa Frans zelf een eind maakte aan zijn leven in 1977, 56 jaar oud. Hij wilde erachter komen welke Tilburgse genen in zijn gestudeerde lijf ronddoelden.

De skyline is terug

We stappen in de elektrische Prius en zien opeens hoogbouw; in het Tilburg van nu wonen ruim tweehonderdduizend mensen, er zijn naast een universiteit twee hogescholen. De woon- en kantoor-torens Westpoint, StadsHeer ('vogelkooikes' noemen ze de balkons die aan die flat hangen) en – iets lager – Interpolis steken glashelder de lucht in. 'Ja, de fabrieksschoorstenen en kerktorens gingen neer en die woon- en werktorens gingen de hoogte in. Zo kreeg Tilburg weer een skyline.' Hoogbouw, dienstverlening, bedrijfsleven. 'Tilburg, je bent er' is de slogan van nu. Zelfs de kerk is terug. Op 10 mei krijgt de Sacramentskerk weer een torenspits. Een 14 meter hoge, puntige constructie van 28 ton metaal en glas staat klaar op de Ringbaan-Oost. Een hijskraan met zestig meter mast moet de klus klaren. 'Als het niet hard stormt of regent', zeggen Tom Michiels en André Siemons, die de operatie voorbereiden. Opvallend detail: de buurt wil het, juist de kerk staat niet te juichen. De kerk wilde van de kosten af, de buurt wilde best een beetje helpen. De Sacramentskerk dateert van 1933. De oude torenspits, door houtrot gevaarlijk wankel geworden, werd in 1992 verwijderd en de kerk zou worden gesloopt. Bijna dertig jaar vocht de buurt tegen dat voornemen van het bisdom Den Bosch, bedrijven en



Maarten van Riel, historicus en auteur

gemeente legden er een half miljoen euro bij. In 2017 werden schip en koor gesloopt, de rest is nu verbouwd tot woningen.

Spelende kleuter

We rijden door naar de plek waar de enorme Heilig Hartkerk stond. Die werd al in 1975 gesloopt en ook daar was de kerk blij om, want in de nok van het dak werd in augustus 1900 het lichaampje van de elfjarige Marietje Kessels gevonden – verkracht en vermoord. De dader werd nooit gevonden, al wijst veel richting de pastoor van toen, een onaantastbaar machtig figuur. Maarten van Riel speelde als kind op de bouwplaats die, nadat de kerk verdwenen was, lang braak lag. 'De omwonenden probeerden het karakterloze appartementencomplex dat er nu staat tegen te houden, tevergeefs.' Op de al even saaie gevel staat 'Résidence Noordhoek'. Van Riel rijdt grinnikend door, stapvoets en wijst naar links; opeens ontvouwt zich in modern Tilburg een klassieke straat die zo een eeuw oud kan zijn. 'Daar staat mijn ouderlijk huis. Ze kochten het ooit voor tachtigduizend gulden; nu is het zeven ton waard, in euro's.'

In dezelfde straat

De kerken verdwenen, maar wat kwam ervoor in de plaats? Die vraag doemt ook op bij de wolfabrieken (160 textielbedrijven hadden net voor 1960 twaalfduizend mensen in dienst) en het enorme terrein dat de Centrale Werkplaats van de Nederlandse Spoorwegen innam, een brede strook van west naar oost, dwars door de stad Tilburg. Waar bleven de textielbaronnen die zorgden voor slavenwerk en zelf steenrijk werden met hun stadsvilla's? En zijn er nog arbeiders, in krappe, lage huisjes? 'Patserige huizen en de krotjes van de arme wevers stonden soms in dezelfde straat. De fabrikanten woonden bijna op hun bedrijf en controleer-



André Siemons en Tom Michiels.



In 1975 werd de Heilig Hart-kerk gesloopt. beeld: Regionaal Archief Tilburg

■ **'Herbestemming komt steeds vaker voor in plaats van sloop; dat geldt voor kerken en voor fabrieken.'**

den hoogstpersoonlijk hoe hard en lang er gewerkt werd.' Van Riel kent nog een leuke kerk, de 'Citroenpers'. Als we er aankomen, ziet het lage gebouw met het gelige torentje er ook zo uit. Deze kerk is niet gesloopt, maar drukker dan ooit. Mensen lopen in en uit. De Pastoor van Arskerk werd in 1958 in gebruik genomen, maar al na vijftien jaar onttrokken aan de eredienst. Er volgde geen sloop, maar herbestemming; nu zitten er wijkcentrum 't Sand en een filiaal van de openbare bibliotheek.

Lange armen

'Herbestemming komt steeds vaker voor in plaats van sloop; dat geldt voor kerken en voor fabrieken', zegt Van Riel. We rijden langs het Gezondheidscentrum Korvelkerk, in de wijk van die naam. Aan de Ringbaan-West staat de Margarita Maria Alacoque-kerk, van 1922. In 2016 is de kerk aan de eredienst onttrokken en in 2021 verbouwd tot verzorgingshuis. De textielnijverheid en de Rooms-Katholieke Kerk waren in deze stad anderhalve eeuw aan de macht. Beiden hadden 'lange èrreme'; de

invloed van de fabriek reikte tot ver in de kerk en de arbeiders knielden als meneer pastoor voorbijfietste. Op vloeken achter het brullende weefgetouw stond een boete van vijftig cent, zonen van fabrikanten met namen als Diepen en Mutsaerts werden bisschop. Van Riel: 'Het idee dat de kerk en de fabrikant een soort alliantie vormden die de arbeidersklasse in toom hield, was wijdverbreid. "Hou jij ze dom, hou ik ze arm", was dan ook een veelgehoorde frase in Brabant en Limburg; het moge duidelijk zijn dat de Katholieke Kerk haar stempel heeft gedrukt op de Tilburgse samenleving. Daar horen mooie dingen bij, maar ook heel veel lelijks.' Juist dat is vaak bewaard. Maar veel is dat ook niet, zegt Van Riel. Zoals de geheime dealtjes tussen kerk en fabriek. Of de dagboeken van tante Els, vol leed en venijn, die misschien onthulden waarom opa Frans het leven niet meer aankon. Het verdriet van Tilburg is wat weg is.

■ Het verdriet van Tilburg. Maarten van Riel. Uitg. Thomas Rap, Amsterdam 2025. 416 blz. € 26,99